

15. Шоробура І. М. Становлення та розвиток шкільної географічної освіти в Україні (XIX–XX століття) : автореф. дис. ... доктора пед. наук за спец. 13.00.01 / Шоробура Інна Михайлівна. – К., 2007. – 42 с.

Жосан А.Э.

**СТАНОВЛЕНИЕ СОВЕТСКОЙ ШКОЛЬНОЙ УЧЕБНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ПО
ПРИРОДОВЕДЧЕСКИМ И МАТЕМАТИЧЕСКИМ ДИСЦИПЛИНАМ
(20-Е - НАЧАЛО 30-Х ГОДОВ XX ВЕКА)**

В статье анализируется состояние и определяются тенденции развития отечественной школьной учебной литературы по природоведению, математике, физике, химии и географии в 1921 – 1932 годах. Рассматриваются основные факторы, которые влияли на состояние и функционирование различных видов учебной литературы.

Ключевые слова: виды школьной учебной литературы, комплексное обучение, учебная программа, учебное пособие, рассыпной учебник, учебник-журнал, рабочая книга.

Josan O.E.

**FORMATION OF THE SOVIET EDUCATIONAL LITERATURE ON NATURAL SCIENCES AND
MATH SUBJECTS (20-IES – BEGINNING OF 30-IES OF THE XX CENTURY)**

The author has analyzed status of national school educational literature of the on natural study, mathematics, physics, chemistry and geography in 1921–1932 years. He has formulated trends in it. The author has researched the main factors that influenced the status and the functioning of the educational literature.

Key words: types of school educational literature, the method of comprehensive training, educational program, training manual, loose textbook, textbook-magazine, workbook.

УДК 373.303.4:028

Заліток Л.М.

**В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО РОЛЬ СІМ'Ї
У ЗАЛУЧЕННІ ДИТИНИ ДО ЧИТАННЯ**

У статті висвітлено значення сім'ї у науково-педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. З'ясовано роль сімейного виховання у залученні дитини до читання. Розкрито погляди педагога на місце сімейної бібліотеки у вихованні особистості.

Ключові слова: педагогічна спадщина, сім'я, книжка, читання, бібліотека, дитина, виховання.

Сім'я є складним багатовимірним соціальним утворенням. Вона відіграла, відіграє і буде відігравати важливу роль у розвитку людського суспільства. Сім'я виступає першоосновою отримання дитиною соціального досвіду через різні засоби впливу. Зважаючи на той факт, що за минулі десятиліття сім'я частково втратила виховну функцію, з'явилась необхідність підвищення її виховного потенціалу, визнання і надання сучасній сім'ї статусу провідного соціокультурного середовища виховання і розвитку дитини. У державній національній програмі "Освіта" ("Україна XXI століття") (1993) [2], у Законі України "Про освіту" (2006) [3] підкреслюється важливість надання статусу сімейному вихованню важливої складової загального виховного процесу.

Одним із надійних джерел відродження і розбудови національної системи освіти й виховання взагалі і сімейного зокрема є історико-педагогічний аналіз творчості педагогічних персоналій, які вивчали проблеми виховання. Чільне місце у творчому пошуку видатного українського педагога Василя Олександровича Сухомлинського посідала сімейна педагогіка. Василь Олександрович характеризував сім'ю як первинний осередок, де шліфуються

найтонші грані особистості. Учений збагатив педагогіку новими формами і способами організації родинного виховання учнів. У практиці роботи Павлиської школи активно втілювались теоретичні положення педагога, щодо сімейного виховання. В. Сухомлинський стверджував, що педагогіка повинна стати наукою і для вчителів, і для батьків [8, с. 42].

Батьківська педагогіка В. Сухомлинського ілюструє особистий приклад батьків як важливий самостійний метод виховання. Його сутність полягає у розвитку свідомості, активності й творчості дитини через сприйняття дійсних образів батьків. Приклад батьків є для дитини основою соціальної поведінки, через яку вона оволодіває формами й змістом людських стосунків.

Педагог детально розробив глибоко продуману систему підготовки батьків до виховання дитини в сім'ї, яка включала в себе план і програму педагогічного всеобучу батьків на весь період навчання дитини в школі. Особливе значення в цій системі відіграла створена ним так звана "батьківська школа", яка стала невід'ємною складовою реалізації шкільно-сімейного виховання в Павлиській школі. Практичний курс "Батьківської педагогіки" в цій школі був спрямований на "педагогічну освіту батьків і матерів, освіту тих, кому завтра бути батьками й матерями" [5, с. 22].

Підходи В. О. Сухомлинського до окремих складових теорії та практики виховання дітей у сім'ї подано у розвідках Л. Бондар [1], О. Петренко [4], О. Тимофеева [10]. Дослідники доводять, що сім'я, виховання дітей у ній посідали чільне місце у творчому пошуку Василя Олександровича.

Сім'ї В. Сухомлинський відводив важливу роль у прилученні дитини до книжки, як одного з головних засобів виховання особистості.

Мета даної статті – на основі педагогічних ідей В. О. Сухомлинського показати місце сім'ї у процесі формування майбутнього читача та визначити деякі умови, що сприятимуть ефективному формуванню в дітей читацької діяльності, вихованню в них стійкого інтересу до книжки.

За переконаннями педагога, до того, як прочитати перше слово, дитина повинна почути читання матері й батька, відчути красу художніх образів. Педагог був переконаний: інтелектуальний розвиток особистості залежить від того, які казки, пісні слухала дитина в ранньому віці, які книжки читали їй, взагалі, яке місце займала книжка в духовному житті сім'ї. На заняттях "батьківської школи" В. Сухомлинський переконував батьків виховувати у дітей потребу в спілкуванні з книжкою ще до початку шкільного навчання. Тільки батьки повинні викликати у своєї дитини бажання збирати сімейну бібліотеку, тільки вони повинні вселяти дитині думку, що книжка – найбільше багатство.

Багато уваги в "батьківській школі" приділялось навчанню батьків добирати книжки для читання дитини відповідно до віку, індивідуальних захоплень, запитів. На думку В. Сухомлинського, дорослі при роботі з дітьми над книжкою, повинні акцентувати увагу на: інтонаційній виразності читання; на головній думці автора; умінні викликати в дитини захоплення процесом читання, зацікавленість, емоційно-почуттєві переживання як позитивні, так і негативні тощо, що в майбутньому забезпечуватиме необхідну ланку "книга – усне мовлення – книга – письмо" в духовному зростанні дитини. "Книга, яка увійшла в духовне життя сім'ї, стверджував педагог, – то ніби промінь, який освітлює майбутнє і батькам, і дітям. Людина, для якої вже в дитинстві книжка стала такою необхідністю, як скрипка для музики, як пензель для художника, ніколи не відчуватиме себе збідненою, обділеною, спустошеною" [5, с. 171].

Насамперед, за переконаннями В. Сухомлинського, батьки зобов'язані створити в сім'ї необхідні умови для становлення особистості дитини. Однією з таких умов педагог вважав створення сімейної бібліотеки. В. Сухомлинський активно пропагував культуру збирання книг. Він підкреслював, що створення і поповнення домашньої бібліотеки – справа, яка вимагає ерудиції, знань і культури. В домашній бібліотеці не повинно бути випадкових книжок, головне – не кількість, а її якість. Вчений був переконаний, що особиста бібліотека – це дзеркало й джерело духовної культури особистості.

Завдяки зусиллям колективу Павлівської середньої школи найціннішим скарбом у сім'ях його учнів стали домашні бібліотеки. Передаючи свій досвід молодим педагогам, В. Сухомлинський радив: "Нехай батьки дарують дитині книжку щоразу в день народження – це повинно стати доброю традицією" [9, с. 484]. У рік закінчення початкової школи особиста бібліотека кожного вихованця налічувала не менше 150 книжок, а в окремих дітей – 400–500 [9, с. 423].

Велику увагу вчителі школи приділяли створенню особистих бібліотечок у тих учнів, "чиє духовне життя в сім'ї без книжки було б убогим і одноманітним, а також у тих, хто зустрічав серйозні труднощі в навчанні" [там само].

У сім'ях учнів Павлівської школи була традиція – передавати бібліотеку в спадщину синам і дочкам. В. Сухомлинський у статті "Найперший друг" відмічав: "Чим старіша книга в родинній бібліотеці, тим вона цінніша – ця думка з кожним роком все більше утверджується в кожній сім'ї" [6, с. 20]. Гарна книжка із сімейної бібліотеки, на думку Василя Олександровича, здатна забезпечити єдність поколінь, продовжити традиції роду, народу. І з цього приводу педагог наводив цікавий приклад. Привів дідусь до школи свою онучку з маленькою полотняною торбинкою, а в торбинці лежав буквар 1882 року видання. Вчителі школи довго вивчали буквар, у якому були вміщені вірші К. Ушинського, казки Л. Толстого, народні прислів'я. Книжка була у чудовому стані, всі були вражені тим, що вчився за цим букварем не тільки дідусь першокласниці, а ще й два його брати і троє онуків.

Педагог був переконаний у тому, що на формування ставлення кожної людини до книжки велике значення має те оточення (насамперед сім'я), в якому вона виховується і розвивається, починаючи з раннього дитинства. Всіляко пропагуючи створення сімейних бібліотек, В. Сухомлинський писав: "Книга – могутній вихователь. Школа виховує у дітей любов до книги, знань, науки. Але нехай цей могутній вихователь іде поряд з дитиною і в сім'ї. Створюйте, дорогі батьки, духовне багатство сім'ї – сімейну бібліотеку" [5, с. 99].

Вивчаючи погляди В. Сухомлинського на створення сімейних бібліотек, ми виділили такі джерела їх комплектування, запропоновані педагогом:

- зберігання сімейних книжкових реліквій;
- подарункові видання: (на шкільних, сімейних святах; на день народження);
- особисте придбання (у книжкових магазинах свого міста, села; під час екскурсій в інші міста) [7, с. 425].

Крім сімейної бібліотеки повинна бути особиста бібліотека учня. І якщо дитина віднайде в книжці хоча б окремі відповіді на свої запитання, змусить себе обміркувати щойно прочитане, надаватиме книжці перевагу з-поміж інших принад сучасного життя, то виникне можливість розв'язати багато проблем, пов'язаних передусім із духовним зростанням особистості.

У перші 2 роки навчання дітей у початковій школі у кожній сім'ї була створена особиста бібліотека дитини, яка систематично поповнювалась новими книжками. У постійно діючому батьківському комітеті при школі традиційними були заняття, присвячені культурі читання, формуванню дитячих бібліотек, ролі книжки в сімейному вихованні.

У статті "Найперший друг" (1968) В. Сухомлинський наголошує на важливості створення "Золотої бібліотеки дитинства і юності", адже саме на цих зібраннях книжок виховується громадянин, утверджується моральна, розумова і естетична культура людини від того часу, як вона вперше взяла до рук книжку. Багато зусиль докладали батьки учнів і вчителі Павлівської середньої школи, щоб така бібліотека була в кожній сім'ї. Василь Олександрович був переконаний, "якими багатими не були б громадські бібліотеки (шкільна, сільська), без родинної неможливе повноцінне виховання людини. Хороша книга в сім'ї – все одно, що інструмент для музиканта. Як він не може прожити дня, щоб не взяти до рук, скажімо, скрипку, не творити і не діставати від цього насолоди, так і людина не може обійтись без книги" [6, с. 20].

Найціннішим скарбом у сім'ї Сухомлинських також була бібліотека. Становленню поглядів самого Василя Олександровича на книжку як засіб виховання сприяв ряд чинників. Найперший з них брав витоки із сім'ї. У сім'ї Сухомлинських любили та цінували книжку.

Дуже близькими в дитинстві були для Василя Сухомлинського його дідусь і бабуся. Без будь-яких сумнівів можна стверджувати, що в становленні Сухомлинського-вчителя важливу роль відіграла казка, яку йому так талановито й натхненно розповідала бабуся Марія.

З повагою Василь Олександрович згадував свого діда Овдія, який, переказуючи цікаві оповідання на історичні теми, прищепив йому любов до рідної природи, батьківщини. Дід був книголюбом, вмираючи він подарував свої книжки Василю. В цій невеликій, але змістовній бібліотеці були твори Т. Шевченка, І. Франка, М. Гоголя, В. Короленка, Ф. Достоєвського, Лесі Українки та інші. Безумовно, книги допомогли В. О. Сухомлинському сформуванню літературні та педагогічні, художньо-естетичні смаки, моральні переконання.

Отже, В. Сухомлинський перед сім'єю ставив завдання: книжка повинна постійно збагачувати духовний світ дитини. А щоб у кожній сім'ї школяра панувала атмосфера любові і поваги до книжки, щоб вона стала одним із важливих засобів виховання дитини, необхідно додержувати певних умов: читання дитині має стати в сім'ї звичкою з наймолодшого віку, книжки для читання мають ретельно підбиратись, культура збирання книжок повинна бути відомою.

Вивчення науково-педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського засвідчує, що педагог послідовно впроваджував у життя тезу про необхідність створення єдиного педагогічного колективу батьків та вчителів у залученні дитини до книжки, особливо в початковий період формування її особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондар Л. С. Проблема совместной воспитательной деятельности школы и семьи в педагогическом наследии В. А. Сухомлинского: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Бондарь Людмила Семеновна; НИИ педагогики УССР. – К., 1984. – 22 с.
2. Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття) // Освіта. – 1993. – № 44/46. – 62 с.
3. Закон України "Про освіту": За станом на 8 груд. 2006 р. / Верховна Рада України. – офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2006. – 40 с. – (Сер. "Закони України").
4. Петренко О. Б. Виховання любові до матері у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Петренко Оксана Борисівна; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 1997. – 24 с.
5. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1978. – 263 с.
6. Сухомлинський В. Найперший друг / В. Сухомлинський // Рад. жінка. – 1968. – № 1. – С. 20.,
7. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: в 5 т. – К.: Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 283–582.
8. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: в 5 т. – К.: Рад. шк., 1977. – Т. 4. – С. 7–390.
9. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: в 5 т. – К.: Рад. шк., 1977. – Т. 4. – С. 393–626.
10. Тимофеева О. С. Воспитание уважительного отношения младшего школьника к родителям в педагогическом наследии В. А. Сухомлинского: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Тимофеева Ольга Станиславовна; ГОУ ВПО "Оренбургский гос. пед. ун-т". – Оренбург, 2005. – 23 с.

Залиток Л.Н.

В.А.СУХОМЛИНСКИЙ О РОЛИ СЕМЬИ В ПРИВЛЕЧЕНИИ РЕБЕНКА К ЧТЕНИЮ

В статье освещены значение семьи в научно-педагогическом наследии В. А. Сухомлинского. Определена роль семейного воспитания в привлечении ребенка к

чтению. Раскрыты взгляды педагога на место семейной библиотеки в воспитании личности.

Ключевые слова: педагогическое наследие, семья, книга, чтение, библиотека, ребенок, воспитание.

Zalitok L.M.

*FAMILY ROLE IN CHILDREN INVOLVEMENT IN READING ACCORDING TO V.
SUKHOMLINSKY*

In the article the importance of the family in Vasyl Sukhomlynskyi's pedagogical heritage has been highlighted. The role of family education in the involvement of children in reading is clarified. The pedagogue's views on the family library in education of the personality are revealed.

Key words: pedagogical heritage, family, book, reading, library, child, education.

УДК 371.13:37.036(09)

Ковтун А.В.

***РОЗВИТОК МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ В УКРАЇНІ
ЯК ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА***

У статті містяться результати ретроспективного аналізу проблеми розвитку музичної освіти учителів і вихователів в Україні: наведено огляд досліджень, що висвітлюють зазначену проблему у відповідних соціокультурних та освітніх умовах в Україні; доробків вчених щодо історіографічної періодизації загальної та професійної музичної освіти у контексті певних історичних та культуротворчих подій у житті суспільства; розкрито процес розвитку музичної освіти на різних етапах її становлення.

Ключові слова: музична освіта, педагогічні кадри, етапи становлення, періодизація.

В умовах гуманізації освіти особливого значення набуває естетичне, зокрема музичне, виховання кожної особистості. У законі України "Про освіту", Національній доктрині розвитку освіти в ХХІ столітті, Національній державній комплексній програмі естетичного виховання відзначається необхідність розвитку естетичної складової особистості усіх вікових категорій в усіх ланках освіти. Реалізація зазначеного завдання, у першу чергу, має здійснюватися педагогами, що виконують важливу роль щодо сприяння становленню цілісної особистості дитини. Зважаючи на це, загострюється актуальність вдосконалення музичної освіти педагогів з опорою на найкращі здобутки вітчизняної педагогічної спадщини, наукової та критичної думки, музичного просвітництва, ідеї видатних діячів минулого щодо музичної освіти педагогічних кадрів, традиції народного музичного мистецтва, творчі здобутки професійних виконавської та композиторської шкіл.

Необхідність поглибленого дослідження історії розвитку музичної освіти педагогів актуалізується сьогодні й у зв'язку із збільшенням загального інтересу до минулого вітчизняної педагогіки, мистецтва і культури, що виявляється в активізації педагогічної ретроспективної думки – однієї із суттєвих домінант сучасного наукового і суспільного мислення.

Методологічні основи професійної підготовки майбутніх педагогів, зокрема їх музичної освіти, закладено у наукових працях І. Зязюна, С. Золотухіної, Л. Коваль, І. Малашевської, Л. Масол, Г. Падалки, А. Троцько, В. Федорчук, Г. Шевченко та інших учених. В. Андрющенко, Л. Гончаренко, Р. Дзвінка, М. Клепар, Р. Осипець, Л. Побережна, О. Рудницька, Я. Сопіна, Т. Скорік, С. Федоріщева та інші розглядали питання естетичної підготовки майбутніх учителів засобами музичного мистецтва. Історичний аспект проблеми музичної освіти педагогічних кадрів розкрито у наукових працях Т. Грищенко, М. Євтуха,